

TÜRKÇENİN SADELEŞME EKSENİNDE MEHMET AKİF VE TÜRK DİLİ*

Mustafa ÖZKAN*

ÖZ

Mehmet Akif'in yazı hayatına atıldığı dönem, toplumumuzun sosyal buhranlarla çalkandığı ve dil tartışmalarının en yoğun şekilde yapıldığı bir dönemdir. Bir taraftan Servet-i Fünun topluluğunun ağır dili, bir taraftan dildeki bütün Arapça, Farsça kelimeleri atmak suretiyle tasfiyeciliği savunanların anlayışı, bir yandan da konuşma dilini yazı dili durumuna getirmek isteyen Yeni Lisancıların gayretleri hüküm sürmekteydi. Akif bütün bu dil tartışmalarının dışında ve üstünde kalarak bütün millete mal olmuş sade Türkçeyle eser verme gayreti içinde olmuştur. Dil tartışmalarında İstanbul Türkçesini ölçü olarak almış, aşırı tutumlardan daima uzak durmuştur. Bu makalede Akif'in dil tutumu, Türkçe hakkındaki görüşleri, dilin sadeleşmesi konusundaki fikirleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca onun şiir dilinin bazı özelliklerine de temas edilmiştir. Sonuç olarak da Türkçenin yenileşme sürecinde Akif'in üstlendiği rol belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Türk Dili, Sadeleşme

ABSTRACT

The period in which Mehmet Akif started his writing career is a period when our society was shaken by social crises and language discussions were most intense. On the one hand, the heavy language of the Servet-i Fünun community, on the one hand, the understanding of those who defended the liquidationism by removing all the Arabic and Persian words in the language, and on the other hand, the efforts of the New Languages who wanted to make the spoken language a written language were prevailing. Akif has endeavored

---

* Bu makale 03.09.2020 tarihinde dergimize gönderilmiş; 05.09.2020 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 22.12.2020 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli; Mustafa Özkan, Türkçenin Sadeleşme Ekseninde Mehmet Akif ve Türk Dili, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: II (2020), Karabük 2020, s. 93-106.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi (emekli)

to give works in plain Turkish, which has become an appeal to the whole nation by staying above and beyond all these language discussions. He took Istanbul Turkish as a measure in language discussions and always avoided extreme attitudes. In this article, Akif's language attitude, his views on Turkish and his ideas on simplification of the language are emphasized. In addition, some features of his poetic language were also touched upon. As a result, Akif's role in the renewal process of Turkish has been tried to be specified.

Key Words: Mehmet Akif, Turkish Language, Simplification

Giriş

1839 yılında Tanzimat Fermanı adıyla anılan Gülhane Hattı Hümayunu'nun ilânı, ülkede toplum açısından olduğu kadar, dil açısından da yeni bir gelişmenin başlangıcı oldu. Yüzyıllarca yalnız İslâm kültür çevresinin ve dillerinin etkisi altında kalan Türk toplumu, Tanzimat ile değişik bir kültür çevresi olan Batıya yöneldi. Tanzimat'la birlikte edebiyatımız da yeni bir şekle büründü.¹ Sosyal ve siyasal hadiseler, günlük hadiseler ele alınıp tartışma konusu yapıldı. Böylece halkın maddi hayatını ilgilendiren konular edebiyata malzeme oldu. Ayrıca Batı dünyasındaki düşünce akımları, Türk toplumunu etkileyerek kültür ve düşünce alanında bir takım fikirlerin ortaya çıkmasına da sebep oldu.

Ne var ki mevcut yazı dili, yeni düşüncelerin kolayca yayılmasına ve düşünce hayatının genişleyip ilerlemesine engeldi. Çünkü resmî dil secilerle, zincirleme tamlamalarla anlaşılmasız ve içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Tanzimat yıllarında toplum hayatımızda meydana gelen değişikliklere paralel olarak dilde de bir yenileşme ihtiyacı doğdu. Yenilik hareketlerini halka tanıtmının en kısa yolu gazetelerdi. Tanzimat edipleri de yeni düşünce ve edebî hareketleri halka ulaştıracak en kısa yol olan gazetecilikle işe başladılar. Bu bakımdan Türkiye'de dili sadeleştirme şuurunun uyanması ve bir akım hâlinde ortaya çıkışı gazete ve dergilerin yayınlanmasıyla başlamıştır denilebilir.²

1839 Tanzimat Fermanından sonra gazete ve dergilerin sayısında büyük artış oldu. Bu artış, Tanzimat aydınının yönünü halka döndürdü. Gazetelerin halk tarafından okunması ve ileri sürülen fikirlerin kolayca yayılabilmesi için herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanmak ihtiyacı doğdu. Yazarların bu yolda emek harcaması, Türkçenin sadeleşmesine ve bir gazeteci dilinin doğmasına imkân hazırladı. Böylece XVI. yüzyıldan beri devam eden ve yabancı unsurlarla dolu olan yazı dili, halkın anlayacağı sade bir dil hâline

¹ Kenan Akyüz, "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri", *Türkoloji Dergisi*, II. Cilt, 1. Sayı (Ankara 1969), s. 3. s.1.

² Kamile İmer, *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, 2. Baskı. Ankara 2001, s. 70.

gelme yolunda büyük mesafeler aldı. Eskiye nazaran konuşma diline de epeyce yaklaştı, ama yine de Türkçe, köklü bir yenileşme şeklinde kendini gösteremedi. O bakımdan devrin edebiyatçıları, yazılarında halkın dilini kullanmadılar; yine eski yazı diline yakın bir dil kullandılar.

1895-1901 yılları arasında *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan yeni bir neslin meydana getirdiği edebiyata “*Servet-i Fünun edebiyatı*” veya “*Edebîyât-ı Cedîde*” adı verilmektedir. Fransız edebiyatını yakında tanıyan *Servet-i Fünun* devri yazarları, bu edebiyatın mahsullerini örnek alarak, duygu ve düşüncelerini bütün incelik ve derinliği ile yansıtmak için bir dil ve buna uygun hünerli bir üslup istiyorlardı. Bu bakımdan Tanzimatçıların yolundan gitmediler. İhtiyaç duydukları dil malzemesini karşılayabilmek için sözlüklerden kelimeler alıp kullanmaya başladılar. Bu bakımdan Arapça, Farsça kelime ve terkipler daha fazla dilimize sokulmaya başlandı. Bunun yanında Fransız edebiyatından aldıkları bazı deyimleri de Türkçeye çevirerek kullandılar. Eski fikirleri yeni bir ifadeyle verebilmek için sık sık yeni kelimeler kullandılar. Bazen de cümle yapısında değişiklikler yaptılar. Böylece *Servet-i Fünuncuların* dili Tanzimatçıların, hatta Divan şairlerinin dilinden bile ağır ve güç anlaşılır bir dil hâline geldi. Hüseyin Cahid ve Ahmet Hikmet gibi bu devirde de gayet sade ve açık bir dil kullanan yazarlar bile kendilerini bu süslü üslubunun etkisinden kurtaramadılar. *Servet-Fünunculara* göre dil, ince his ve engin tasavvurların söyleyiş aracıdır. Öyle ise düşündürücü ve etkili olmalıdır. Bu bakımdan dilin sanatlı olması gerekir. Sade üslup âdi eserlerin üslubudur. Ancak halk için yazılan eserlerin dili halkın seviyesine uyar. İşte bu anlayışla hareket eden *Servet-i Fünun* nesli, yeniden Divan edebiyatı geleneğine dönerek, kendi dar kabuklarına çekildiler. Arapça, Farsça ne kadar kelime biliyorlarsa hepsini kullanmaya, hatta bilmediklerini de lügatlerden aramaya çalışarak yabancı kelime kullanmayı marifet derecesine vardirdiler. *Servet-i Fünun*’dan sonra gelen *Fecr-i Âtî* edebî topluluğu da *Servet-i Fünuncuların* dil anlayışını devam ettirdi.

Servet-i Fünuncuların bu tutumu ve ortaya koydukları ağıdalı, ağır üslup, Tanzimat devrinde az da olsa sadeleşmeye yönelmiş olan yazı dilini, konuşma diline yaklaşımdan alıkoyduğu için büyük tepkilere yol açtı. Böylece devrin yazarları arasında bir fikir münakaşası başladı. *Edebîyât-ı Cedîde* mensuplarının yaptıkları yeniliklere, daha önce kullanılmayan kelimeleri kullanmalarına, eski köklerden yeni kelime türetmelerine, birleşik sıfatlara yer vermelerine başta Ahmet Mithat Efendi olmak üzere birçok yazar karşı çıktı.

2. Mehmet Akif ve Türkçe

Akif’in yazı hayatına atıldığı dönem, Tanzimat’tan beri toplumumuzda dil tartışmalarının en yoğun biçimde yapıldığı bir dönemdir. Bir taraftan *Servet-i Fünuncuların* ağır ve soğuk dili, bir taraftan dildeki bütün Arapça ve Farsça

kelimeleri atmak suretiyle dilde tasfiyeciliği savunanların anlayışı, bir yandan da Yeni Lisancılardan konuşma dilini yazı dili durumuna getirme gayretleri hüküm sürmekteydi. Edebiyatımızın dili klasik Osmanlı Türkçesinin devamı şeklindeydi. Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle yüklü olan bu dil, yaşayan Türkçeden, halkın dilinden çok uzaktı. Fakat İkinci Meşrutiyet'ten sonra ise döneme damgasını vuran dil anlayışı, Yeni Lisan Hareketi oldu.³ Mehmet Akif, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî edebî topluluğunun ağır ve ağıdalı dillerine itibar etmediği gibi, tasfiyecilerin bütün yabancı kelimeleri dilden atma şeklindeki tutumlarına da iltifat etmedi. O, bu edebiyat ve dil tartışmalarının dışında ve üstünde kalarak, bütün millete mal olmuş sade Türkçeyle eserler verme gayreti içinde oldu. Mahallede, sokakta, evde konuşulan canlı Türkçeyi bütün kıvraklığı ile şiirimize sokan Mehmet Akif'tir. " O, yaşayışı, seçtiği konular ve meseleler, bu meseleleri ele alış biçimi, dil, üslup ve ifade bakımlarından bütün millete hitap edebilen bir şairdir. Ama onu halka yaklaştıran ve bütün millete mal eden yalnızca kullandığı dil değildir. Akif düşüncesi, imanı ve heyecanı ile de millete bütünleşmiş bir sanatkârdır. Bu bakımdan onun dilini hayatından, inancından ve fikrî şahsiyetinden ayrı düşünmek mümkün değildir."⁴

Mehmet Akif, dilde sadeleşme tartışmalarında İstanbul Türkçesini ölçü olarak almış, aşırı tutumlardan daima uzak durmuştur. Dilimizi halkımızın anlamayacağı Arapça, Farsça kelimelerle doldurmayı yanlış bulduğu gibi, aynı şekilde herkesin rahatça anladiğı mevcut kelimeleri atıp onların yerine Orta Asya'dan kelimeler almayı da yanlış bulmaktadır:

"Geçenlerde lisanı tasfiye edelim yahut etmeyelim meselesi meydan aldı. Her iki fırka o kadar ileri gitti ki aralarını bulmak kabil olmadı. Evet, bir kısmı rahmetli Veysi'nin devrini ihya etmek istiyor. Diğerleri de Mâverâünnehir'den Osmanlılar için pek yeni olan hiç işlenmemiş, yaratıldığı gibi kalmış bir lisan getirmek hevesine kapılıyordu. Her iki taraf bir yığın davalarla, delillerle ortaya atılarak zaten tezebzübten kurtulmayan efkârımızı büsbütün karıştırdı. Lisanımızı da, şivemizi de imlâmızla omuz öpüşecek bir hâle getirdi."⁵

Akif, Osmanlıcaya karşı halkın anlayacağı bir Türkçe için dilin sadeleşmesi taraftarıdır. Ama yüzyıllarca kullanıla kullanıla halkın dimağında yer etmiş ve yeni bir çehre kazanmış kelimelerin dilden atılmasını da istemez:

"Hepimizin bildiği, hem başka bir lisandan alınma olduğunu hatıra getiremeyecek kadar iyi bildiği kelimeleri unutturarak hiçbirimizin bilmediği tabirleri kabul suretiyle mi lisanımızı sadeleştirceğiz... Evet lisanın sadeleşmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır bir dille yazılır ki avam onu bir dua gibi dinliyor. Mehmet Bey'in hanesine leylen fırce-yâb-ı duhûl olan

³ Mustafa Özkan, "Türkçenin Yenileşme Ekseninde Yeni Lisan Hareketi", *Dil Eksenimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 79-97.

⁴ Necmettin Hacıeminoğlu, "Safahatın Dili ve Üslubu", *Edebiyat Tahlilleri*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul 2004, s. 79.

⁵ Mehmet Akif Külliyyatı, (Hazırlayan: İ. Hakkı Şengüler) İstanbul 2000, c.V, s.57.

sârik, sekiz adet kalîçe-i girân-bahâ sirkat etmiştir deyip de Mehmet Bey'in evine bu gece hırsız girmiş, sekiz değerli halı çalmış dememek adeta maskaralıktır. Avamın anlayabileceği meani avamın kullandığı lisan ile eda edilmeli, lâkin bir icmâl-i siyâsî Çağatayca yazılmamalı. Çünkü iki taraf da anlamayacak!"⁶

Dilde sadeleşme konusunda, Eşref Edip'in "Şimdi Türk edebiyatından Arabî, Farişî kelimeleri kaldırıyorlar. Bu hususta siz ne dersiniz?" sorusuna, "Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birden olmaz. Yavaş yavaş olmak lâzım. Benim *Safahat*'larım sırasıyla tetkik olunursa görülür. Meselâ Âsım, diğerlerine nispetle daha sade ve Türkçedir"⁷ cevabını vermiştir.

3. Dilde Yenileşme Düşüncesi

Akif, dilde yenilik yapılmasına karşı değildir; ancak yabancılaşmaya karşıdır. Başka milletlerin tasarruflarının aynen alınmasını doğru bulmaz. Dilde yerleşmiş ve benimsenmiş kelimeler dururken Batı kaynaklı karşılıklarının alınmasına gönlü razı değildir. Dilin millî vakarına uyulmasını ve yapılacak yeniliklerin erbabı eliyle yapılmasını ister:

"Lisâna hiç yenilik sokmayın!" demek: Cinnet.

- Hayır, taassub eden yok... Şu var ki: İcâbı

Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de, erbâbı

Eliyle olmalı matlûb olan teceddüdler...

Düşün ki böyle midir bizde?

- Şüphesiz.

- Ne gezer!

Delîli: Kendi sözündür...

- Kimin, benim mi?

- Evet!

- Ne söylemiştim? Unuttum...

- Canım şu 'zihniyyet!'...

-Beğenmedin mi? Fransızca yok mu 'mantalite'?

Onun mukâbili...

- Zaten budur ya dert işte!

Tasarrufâtını aynen alırsak İngiliz'in,

Fransız'ın, ne olur hâli, sonra, şîvemizin?

Lisânın olmalıdır bir vakâr-ı millîsi,

⁶ *Sırat-ı Müstakim*, c. IV, sy. 92 (1910), s. 238.

⁷ Eşref Edip, *Mehmed Âkif, Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İstanbul 1962, s.259.

O olmadıkça müyesser değil teâlisi.

- Biraz muhâfazakârânedir ya şimdi bu da...

- Evet, muhâfazakârım... Bilir misin, bu moda

Taammüm etmeye başlarsa...

-Başlasın! Ne Olur

- İler, tutar yeri kalmaz, lisânımız bozulur.

Bugün ne maskara olmuşsa milletin kılığı;

Lisan da öyle olur!⁸

Mehmet Akif'in dilinin en belirgin özelliği sadelik, tabiiilik ve anlaşılır olmaktır. Millî bir söyleyişin peşinde olan Akif, dilinde sıkıntıya düşmeden, sanata özenmeden yazmıştır:

“Sade yazmak bizim için asıldır. Ne zaman bu asıldan ayrı düşmüşsek, mutlaka muztar kalmışızdır. Yalnız sadelikte ‘cennet’i beğenmeyip ‘uçmak’, ‘cehennem’i beğenmeyip ‘tamu’ diyecek kadar ileri gidecek değiliz.

Hele dilimizin şivesini –ister Napolyon çizmesi çekmiş, ister İngiliz çorabı giymiş olsun– hiçbir ecnebi ayağına çiğnetmeyeceğiz. Bu hususta ne kadar taassup, ne kadar muhafazakârlık kabilsse göstereceğiz. Evet eskiler gibi Arapça, Acemce düşünülüp, yahut yeniler gibi Fransızca Almanca tertip eyleyip Türkçeye ondan sonra naklolunan yazılara karşı gücümüz yettiği kadar hücum edeceğiz. Zira şu hakikate iyice inanmışız ki dilsiz millet gibi şivesiz dil de yaşamaz. Her memleket nasıl kendi tabii hududu dahilinde ilerlerse, her dil de kendi fitrî şivesi dairesinde terakki eder.”⁹

Akif, yazı dilinin bütün Türklerin anlayabileceği bir duruma getirilmesine de taraftardır. Fakat izlenen yolu yanlış bulur. Çağatayca vb. şivelerden kelime alınmasını bazı bakımlardan doğru bulmaz. Birincisi, halk bunları, karşılıkları olan Arapça kelimeler kadar bile anlamamaktadır. Sonra bu şivelerin kendi aralarında dahi ortak bir yazı dilleri olmadığına ve birbirlerini anlamadıklarına göre, bizim onlara uymamız faydasızdır. En doğru yol, bizim gereken sadeleşmeyi yapmamız, onların da bize uymalarıdır:

“Bu maksat Osmanlıların lisan-ı resmîsi olan Türkçeyi bütün dünyadaki Türklerin anlayabileceği bir hâle getirmektir. Lâkin azıcık insaf edelim ki tutulan yol oraya gider mi?

Lisanımızı bu hale getirebilmek için asırlar geçmiş. Bunu bir senede yıkıp yenisini yapmağa çalışmak garip bir teşebbüs olmaz mı? Bir mu'teriz diyebilir ki: İyi amma siz tabii bir Türkçe olmadığından şüphe edilmeyen bu lisanımızı muhafazaya devam ederseniz, zararlı çıkacaksınız. Çünkü sizi Buhara'daki, Sibiry'a'daki, Kırım'daki Kafkasya'daki Türkler anlamayacak. Halbuki İkdâm'ın lisanını işletirseniz o zaman bütün Türk unsuru birbirinizi anlayacaksınız. İtiraz yekten kuvvetli görünüyor. Lâkin pek çürük: Çünkü bu saydığınız

⁸ *Safahât*, 4. Kitap: Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda.

⁹ Kazım Yetiş, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 253.

*memleketlerin Türkleri birbirinin yazdığını anlamıyor ki... Evet, Osmanlı olmayan Türk unsuru arasında hepsinin anlayacağı müşterek bir lisan tahrir olsaydı, belki biz de mümkün olsun, muhal olsun cemaata katılmak arzusunu güderdik. Rusya'dan gelen Türklerin âkilleri, iyi düşünenleri 'Siz Osmanlılar lisanınızı biraz sadeleştirin, islah edin, biz onu kabul edelim; yoksa sizin bize uymaya heves etmeniz hiç makul değildir' diyorlar. Kırım'da çıkan Tercüman gazetesinin eski lisanı ile şimdiki arasında ne büyük fark vardır. İşte o gazete bizim Osmanlı Türkçesinin iyi taraflarını almak suretiyle hem dilini başkalaştırdı, hem de o havalideki Türkleri bizim Türkçeye alıştırdı.'*¹⁰

4. Şiir Dilinin Bazı Özellikleri

Akif'in şiirlerinde kullandığı dil, halkın hayatına, inançlarına, göreneklerine, âdetlerine bağlı olarak şekillenmiş zengin bir dildir. Bu zenginlik de hiç şüphe yok ki Akif'in halkın dilini, dinini, inançlarını, atasözlerini, deyimlerini, folklorunu, gelenek ve göreneklerini iyi bilmesinden kaynaklanmaktadır. Onun şiirlerinde, halkın içinde yaşamış, halkın içinde yetişmiş bir insanın dilini ve kendisini buluruz. Şiirlerindeki kelime kadrosu, atasözleri, deyimler, terimler, mecazlı anlatımlar bugün gerilerde kalmış toplum hayatımızın hatıralarını yansıtmaktadır.

Akif'in en mühim özelliklerinden biri üslup ve ifadesinin çok sesli, yani çeşitli ve değişik "ton"lu oluşudur. Akif, işlediği konuya göre dilini, edasını ve sesinin tonunu değiştirir. Onun için Akif'in kahramanlık şiirlerinde başka, dinî şiirlerinde başka, hiciv, mizah, hikâye, hatıra, fıkra ve öğüt mahiyetinde manzumelerinde başka başka "ses" duyar, değişik dil ve üslupla tanışırız. Bu farklılıklar, kelime kadrosundan telaffuza, cümle kuruluşundan vurguya kadar, ifadenin her noktasında görülür.¹¹ Onun dilinin en büyük özelliği sadelik, yalınlık ve doğallıktır. Bunu da konuşma üslubunu şiirlerine uygulayarak sağlamıştır. Özellikle tahkiye tarzıyla yazdığı şiirlerde, aydın tabakadan en basit halk tabakasına kadar her sınıf ve zümrenin dilini bulmak mümkündür. Konuşturduğu kişilerle kullandığı dil arasında tam bir uygunluk vardır. Şiirlerin karşılıklı konuşma bölümlerinde kişiler öylesine canlı, doğal ve gerçekçi konuşurlar ki, çoğu zaman bunların bir şiir parçası mı yoksa herhangi bir yerde canlı bir sohbet mi olduğunu ayırt etmek zordur:

Sana şair diyen, oğlum, seni gördüm yalnız.

Kimi mevlidci diyor..

¹⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1962, s. 129, (*Strat-ı Müstakim*, c. IV, sy. 92 (1910), "Hasbihal", s. 238.

¹¹ Necmettin Hacıeminoğlu, "Safahatın Dili ve Üslubu", *Edebiyat Tahlilleri*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul 2004, s. 81,82..

-Âh olabilsem, nerde!

Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde.

-Kimi bid'atçı diyor. Duyduğum en çok bunlar.

-Daha var mıydı, İmam?

-Var ya unuttum: Baytar.

-Keşke baytarlık edeydim..

-Yine et mümkünse!

-Yapamam.

-Belki yapardın be..

-Unuttum, be Köse!

-Keşke zihninde kalaymış, ne kadar lâzımış;

Beni dinler misin evlâd? Yine kâbilse çalış;

Çünkü bir tecrübe etsen senin aklın da yatar,

Bize insan hekiminden daha lâzım baytar.

-Hele bir çek bakalım!

-Sen de bizimkinden çek.

-Hani çay gelmedi yâhû?

-Ay, unuttuk, gerçek.

-Gitme, seslen, yalnız, nerde Emin, yok mu?

-Emin!

Nerdesin? Baksana, çay demleyeceklerdi demin..

-Demlemişler, baba..

-Sen gelsene, oğlum, buraya..

El öperlerdi, unuttun mu?

-Hayır

-Oldu mu ya?

-Demin öptüm, baba..

Öptün mü, git öyleyse hadi!

Hele yâ Rabbi şükür, çay da nihâyet geldi.

Şeker istersen eğer bulduralım?

-Dört yüz mü?

-Aldığım yok, yaşasın İzmir'in âlâ üzümü;

Hem ucuz, hem daha lezzetli!

-Çekirdeksiz de.

-Buyurun.

-Başla canım, var mı merasim bizde?

-Hocam, evvelce üzüm çiğnenecek, üstüne çay..

İçelim aşkına rindân-ı Hudâ'nın!

-Hay hay!¹²

Hasta, Küfe, Hasır, Meyhane, Seyfi Baba, Mahalle Kahvesi, Kocakarı ile Ömer, Köse İmam, Âmin Alayı, Kör Neyzen, Bayram gibi sosyal sefaleti, toplumdaki bozuklukları, aksaklıkları dile getiren manzumelerde tamamen konuşma üslubu hâkimdir. Bu manzumelerde Akif, Türkçeyi kaba söyleyişleri, küfrü, argosu, bedduası ve halk dili ve ağız özellikleri de dahil olmak üzere bütün incelikleriyle kullanır. Ele aldığı meseleyi, konunun gerektirdiği kelime ve tabirlerle anlatır. Evde, sokakta, kahvede, meyhanede, camide, medresede, hayatın maddi ve manevi bütün sahnelerini gözler önüne serer ve halkı konuşturur. Konuşan karakterler yaşları, kültürleri, sosyal konum ve toplumsal karakterlerine uygun bir dil kullanırlar.

Meselâ Meyhane'de, tütsülenmiş kafalara uygun düzensiz, kaba saba konuşmalar ve süflî sohbet, konu ve dil bağlantısının sağlam örneğini oluşturmaktadır. İnsanın ümidini, saadetini, aile hayatını mahveden bu süflî mekân, bütün çıplaklığı ile tasvir edildikten sonra içindekilerin sohbetine geçilir:

“Dün akşam canım sıkılmıştı, sokak sokak dolaşım. Önce bilmediğim bir sokağa sapmışım. Sıra evler ve yanındaki virane bitince, karşıma han kılıklı bir meyhane dikildi. Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân... İçinde bir masa, yahut masa yerine civardaki tabutluktan atılmış ve çok ölü görmüş, acıklı bir tenişir tahtası... Yanında hurdası çıkmış eski püskü bir sedir. Sakat bacaksız on on beş hasırlı iskemle, kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsi ile beş on kadeh ve iki üç testi... Sonra tezgâhlık olarak kullanılan yan üstü devrilmiş kirli bir sandık... Rafta sönük sönük yanan isli bir lamba, onun önünde bir insan kümesi var; takke, hırka, salta ve abalı müşteriler kımıldanıp duruyorlar. Adi ve sefil bir sohbet, bu isli karanlığa bütün bütün bir çirkinlik veriyor:

-Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyadece ver...

-Ziyade, anladık amma ya içtiğin şişeler?

-Çizersin...

Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele!

Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...

-Hele!

¹² Safahât, 6. Kitap: Âsım

-Bizim peşin paramız... Almadın mı dün gurusu?

-Ayol, tükendi mezen... Bari koy biraz turşu.

Arattı kendini ustan... Dinince dınlensin!

-Hasan be! Sen de nasıl nazlı nazlı söylersin?

Nedir o türkü... Aman başka yok mu? Hah, şöyle!

-Ömer, ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.

-Nevazil olmuşum Ahmed, bırak, sesim yok hiç...

-Sesin mi yok? Bir imam suyu iç!

-Yarın ne istesin Osman?

-Ne isteyim... Burada!

-Dimitri çorbacı, doldur! Ne durmuşsun orada?

-O kim gelen?

-Baba Ârif.

-Sakallı, gel bakalım...

Yanaş

-Selâmünaleyküm.

-Otur biraz çakalım...

-Dimitri, hey, parasız geldi sanma, işte para!

-Ey anladık a kuzum...

-Sar be yoldaşım cigara...

-Aman bizim Baba Ârif susuz musuz içiyor!

-Onun bi dalgası olmak gerek: Tünel geçiyor!

-Moruk, kaçınıcı kadeh? Şimdicek sızarsın ha!

-Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a.

Meyhanede yavaş yavaş kafalar dumanlanıp sarhoşluk ilerledikçe kafalar kelleler iyice kızışır. Artık ağız burun birbirine karışmış; konuşmalar anlaşılmaz olmuştur. O sırada açık duran kapının ağzında iki kişi belirir: Elinde fenerle bir erkek ve yanında bir kadın... Beş on dakika tereddüt ettikten sonra kadın da o çirkin karanlık yere girer. Gözünde hüznün yaşları, yüzünde utanç kızarıklığı vardır. Vücudu harap bir vaziyette çaresiz kederler içinde tir tir titremektedir. Kadın, sonradan gelen Baba Arif'e dönerek:

...

Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde!

Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!

*Sular karardı; bu saatte hiç gezer mi kadın?
 O, sarhoşun biri; tut kim sokak sokak aradın...
 Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
 Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
 Avutmanın yolu yok; Komşunun Hüseyin Ağ'ı
 Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyayı.
 Anam benim gibi evlâd doğuramaz olsaydı,
 Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
 Herif, şu hâlime bak, merhametli ol azıcık...
 Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık.
 Efendiler, ağalar, siz de bir nasihat edin,
 Sizin de belki var evlâdınız...
 -Hasan, ne dedin?
 -Bırak, köpoğlu kadın amma çalçeneymiş ha!
 -Benimki çok daha fazlaydı.
 -Etme!
 Elbet ya!
 Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?
 -Kadın lakırdısı girmez kulağıma zâti benim.
 Senin karım dediğin âdetâ pabuç gibidir;
 Biraz vakit taşınır, sonradan değiştirilir.
 Kadın bu sözleri duymaz, tazallüm eylerdi;
 Herif mezar taşı tavrıyla sade dinlerdi.
 Açıldı ağzı nihayet, açılmaz olsa idi!
 Taşıp döküldü, içinden şu la'net-i ebedî:
 -Cehennem ol seni hunzır oruspu, git: Boşsun!
 -Ben anladım işi: Sen komşu, iyice sarhoşsun!
 Ayıltınız şunu yâhu!
 -İlişmeyin!
 Bırakın!
 Herif ayıldı mı, bilmem, düşüp bayıldı kadın!
 (Safahat, I. Kitap: Meyhane)*

Bu manzumelerdeki karşılıklı konuşmalar öylesine canlı, öylesine realist bir söyleyiş içinde verilir ki, insan bunların bir ses cihazından kaydedildiği zehabına kapılır. Bu durum, Akif'in işleyeceği konuyu önceden sıkı bir gözlem altında tutmasından ve olayları halkla birlikte yaşamasından ileri gelir. Esasen o, yaşadığı şeyleri yazmayı daha samimi bulmaktadır.¹³ Bu durum, onun, her sosyal tabakaya ait konuşma üslubunu ve dili çok iyi bildiğini ve her kademedeki insana ulaşmak istemesini de gösterir. Ayrıca Akif'in sanat anlayışının tezahürü olarak karakterler de sosyal gerçekçilik anlayışına uygun bir dil kullanırlar. Böylece Akif, gerçek bir tablo çizmek için söyleyenlerin dilinden aldıklarını olduğu gibi manzumelerine geçirir. "Akif'in sanat anlayışı ve sanatının çeşitli yönleri ile kullandığı dil ve üslup arasında çok sıkı bir bağ vardır. Onun dil ve üslubu sanat değerlerine uzanan bir köprü gibidir. O, şiirlerindeki bütün çekiciliği çeşitli kelime oyunlarına başvurmadan, sırf dil ve üslubundaki canlılık ve tabilik ile sağlayabilmiştir. Onda hayatı şiire sokabilmenin sırrı bu dil tabiliğine dayanmaktadır."¹⁴

Sonuç

Mehmet Akif'in yazı hayatına atıldığı dönem, toplumumuzda dil tartışmalarının en yoğun şekilde yapıldığı bir dönemdir. Bir taraftan Servet-i Fünun topluluğunun ağır dili, bir taraftan dildeki bütün Arapça, Farsça kelimeleri atmak suretiyle tasfiyeciliği savunanların anlayışı, bir yandan da konuşma dilini yazı dili durumuna getirmek isteyen Yeni Lisancıların gayretleri hüküm sürmekteydi. Akif bütün bu dil tartışmalarının dışında ve üstünde kalarak bütün millete mal olmuş sade Türkçeye eser verme gayreti içinde olmuştur. Dil tartışmalarında İstanbul Türkçesini ölçü olarak almış, aşırı tutumlardan daima uzak durmuştur.

Servet-i Fünun edebiyatının doğurduğu yapay, soğuk, çetrefil ve bunaltıcı bir dilden yeni edebiyatın sıcak, gerçek ve tabii Türkçesine geçişte Mehmet Akif 'in büyük bir yeri vardır. Mahallede, sokakta, evlerde konuşulan canlı Türkçeyi bütün özelliği, kıvraklığı ve zenginliği ile ilk defa şiirimize getiren ve en geniş şekilde kullanan odur. Dil tutumu itibarıyla yaşayan dile, halkın diline yönelmiş olan Akif, millî edebiyat döneminin dil tutumunu benimsemiştir. Dilin sadeleşmesinde ve yaşayan Türkçenin edebiyat dili olarak kullanılmasındaki rolü büyüktür.¹⁵ Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği halde, bu iki büyük vukufunu, bir süs gibi eserlerine takmak zaafına hiç kaymamıştır.¹⁶ Şiirlerinde Arapça, Farsça bilmeyen bir insanın sadeliği, Türkçenin heybet ve ihtişamı yer alır. İlk bakışta kolay gibi görünen, fakat aslında derin bir sanatçılık ruhunu ve yaratıcılığı gerekli kılan bu söyleyiş tarzı, Akif'in sanatının ve şiirlerindeki dil örgüsünün belirgin bir özelliğidir.¹⁷ Külfetsiz,

¹³ Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 283

¹⁴ Zeynep Korkmaz, "Mehmet Akif'te Dil ve Üslup Özellikleri", *Türk Dili*, Ankara 1986, s.46-47.

¹⁵ Faruk Kadri Timurtaş, "Mehmet Akif'in Türkçeciliği", *Düşünen Adam*, (Aralık 1961), s. 15.

¹⁶ Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 269.

¹⁷ Zeynep Korkmaz, "Mehmet Akif'te Dil ve Üslup Özellikleri", *Türk Dili*, sy 420, s.554-564.

rahat, süssüz ve samimi bir söyleyişi vardır. Manzumelerinde son derece kolay, rahat ve özentisiz yazmış görünür. Halbuki, yakın arkadaşı Mithat Cemal'in söylediğine göre güç yazan bir şairdir. “Tabiiyi en sonra buluyorum, yazarken kalemime önce ‘sahte’, ‘sun’i’ takılıyor. Onu atmak için yedi defa, sekiz defa çiziyorum” demektedir.¹⁸ Yazarken çok uğraştığını, çok çalıştığını, konuyu uzun boylu kafasında işledikten sonra kâğıt üzerine nakledeken de hayli yorulduğunu ifade etmektedir.¹⁹

Akif, yalnızca İstanbul’da konuşulan edebî dili kullanmamış, memuriyetle dolaştığı Rumeli’de ve Anadolu’da aralarına girme fırsatı bulduğu insanların kullandıkları kelimeleri ve tabirleri onların söyledikleri şekilde şiirlerine almıştır. Onun hikâyelerinde, fıkralarında, konuşmalarında kullandığı dil, halkın konuştuğu dildir. Bu durum yalnızca kullandığı kelimelerde değil, onların halkça söylenişlerinde de görülür. Bu da onun halkın içinde yetişmiş halkının inançlarını, âdetlerini, gelenek ve göreneklerini bizzat halkıyla birlikte yaşamış bir insan olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Akif’in şiirlerinde argo ve kaba sözlerin yanı sıra, pek çok mahalli kullanılışlara ve halkça söyleyişlere de rastlanır.²⁰

Akif, argo ve kaba sözleri şiirine öyle bir yerleştirir ki, okuyucu bundan asla rahatsız olmaz. Esasen şairin bu tür ifadelerle sıkça yer verşi, olayları ve kişileri, ele aldığı toplumsal sorunları gerçekçi bir sanat anlayışıyla anlatmak, kişileri kendi seviye ve çevrelerine göre tabii olarak konuşturmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Yani bu kelimeleri Akif, halkın yaşantısına tanık olmak, sokaktaki yaşamın gerçek yüzünü yansıtabilmek ve gerçekçi bir yaklaşım sergilemek için kullanır. Böylece Akif, tasvir ettiği mekâna hâkim olan dili kullanarak gerçeği ayrıntıları ile okuruna nakletmek ister.²¹ Bununla birlikte, Akif’in şiirlerinde rastlanan bu kaba ve nezaket dışı kelimelerin, hikâye ve romanlarda kullanılması uygun görülse de, şiir dilinde kullanılmasının doğru olmayacağı, şiir dilinin böyle müstehcenlikleri kaldıramayacağı belirtilerek tenkit edilmiştir.²² Nitekim Akif de Türkçenin sadeleşme seyrine göre, kitaplarının yeni baskıları yapılırken, hem dilin eskiyen kelimelerini sadeleştirmiş, hem de bazı argo sözleri şiirlerinden çıkarmıştır. Meselâ “Hani bir sâye-i şâhâne çekip her b..ku yer” (Köse İmam, s. 10) mısraında geçen “her b..ku” kelimesini “her şeyi” diye değiştirmiştir.²³ İlk kitap olan Birinci *Safahat* ile daha sonraki *Safahat*’lar dil yönünden karşılaştırılacak olursa, aralarında açık bir sadeleşme sürecinin varlığı göze çarpar.

¹⁸ Mithat Cemal, *age*, s. 257.

¹⁹ Sinan Meydan, *Öteki Mehmet Akif*, Vaiz, İnkilap, İstanbul 2015, s. 283.

²⁰ Mustafa Özkan, *Safahatta Konuşma Dili*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2018, s.48.

²¹ Emel Kefeli, “Edebiyat Argo İlişkisi”, *Türk Kültüründe Argo*, LP Harlem 2003/Netherlands, s. 169-182.

²² M. Fatih Andı, “Safahat-Birinci Kitabın Devrinde Uyandırdığı Akisler”, *İlmî Araştırmalar*, nr. 1 (İstanbul 1995), s. 37-60.

²³ Orhan Şaik Gökyay, “Mehmet Akif Ersoy’un Dili Üzerine”, *Millî Kültür* sy. 55 (Aralık 1986), s. 10-17.

Kaynakça

- AKYÜZ, Kenan, “Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri”, *Türkoloji Dergisi*, II. Cilt, 1. Sayı (Ankara 1969), s. 3. s.1.
- AKYÜZ, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1970.
- ANDI, M. Fatih “Safahat-Birinci Kitabın Devrinde Uyandırdığı Akisler”, *İlmî Araştırmalar*, nr. I (İstanbul 1995), s. 37-60.
- ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, , Tertip Eden: Ömer Rıza Doğrul, Sekizinci Basım, İnkılap ve Aka, İstanbul 1973.
- Eşref Edip, *Mehmed Âkif, Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İstanbul 1962.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, “Mehmet Akif Ersoy’un Dili Üzerine”, *Millî Kültür* sy. 55 (Aralık 1986), s. 10-17.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, “Safahatın Dili ve Üslubu”, *Edebiyat Tahlilleri*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul 2004, s. 79,81,82.
- İMER, Kamile *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, 2. Baskı. Ankara 2001.
- KEFELİ, Emel, “Edebiyat Argo İlişkisi”, *Türk Kültüründe Argo*, LP Harlem 2003/Netherlands, s. 169-182.
- KORKMAZ, Zeynep, “Mehmet Akif’te Dil ve Üslup Özellikleri”, *Türk Dili*, sy. 420, s.554-564.
- Mehmet Akif Külliyyatı*, (Hazırlayan: İ. Hakkı Şengüler) İstanbul, 2000, c.V.
- MEYDAN, Sinan *Öteki Mehmet Akif, Vaiz*, İnkılap, İstanbul 2015.
- Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.
- OKAY, M. Orhan, *Mehmed Âkif, Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- ÖZKAN, Mustafa *Safahatta Konuşma Dili*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2018.
- ÖZKAN, Mustafa, “Türkçenin Yenileşme Ekseninde Yeni Lisan Hareketi”, *Dil Eksenimiz*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 79-97.
- Sırat-ı Müstakim*, c. IV, sy. 92 (1910), s. 238.
- TİMURTAŞ, Faruk K., “M. Akif’in Fikirleri”, *Faruk K. Timurtaş, Sanat Edebiyat Dünyasından*, (Haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1997, s. 307-312.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Mehmet Akif’in Türkçeciliği”, *Düşünen Adam*, (Aralık 1961), s. 15.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1962.
- ULUÇAY, Mustafa, *Mehmet Akif Ersoy’un Eserleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- YETİŞ, Kazım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ, 2. Baskı, Ankara 2011.